

Fruinprijs juryrapport 2013

Leiden, 3 september 2013

Jury: Anita van Dissel, Louis Sicking, Eric Storm (voorzitter)

Geachte aanwezigen,

Namens de jury valt mij de eer te beurt om de Fruinprijs uit te reiken voor de beste MA scriptie van Geschiedenis. Dit jaar zijn er slechts vier scripties voorgedragen, terwijl dat er in voorgaande jaren meestal ongeveer tien waren. Niettemin was het niveau zeer hoog en we hebben dus ook een eersteklas winnaar.

Maar eerst moet ik even uitleggen waarom deze uitreiking nu plaats heeft op het voor de eerstejaarsstudenten bedoelde openingscollege? Ten eerste omdat dit een mooie gelegenheid is, in deze prachtige zaal in het Academiegebouw, voor een breed publiek deze prijs uit te reiken. Ten tweede, omdat wij zo hopen om voor degenen die nu aan hun studie beginnen een duidelijk punt op de horizon te zetten. Wij hopen namelijk dat jullie hier over zo'n vijf jaar weer aanwezig zijn. Dat zou namelijk betekenen dat je binnen betrekkelijk korte tijd je bachelor en master hebt afgerond en ook nog een voorbeeldige scriptie geschreven hebt.

Maar wat zouden jullie over zo'n 5 jaar moeten kunnen? Mijn ervaring met eerstejaars is dat de meesten erg ambitieus zijn en grote plannen hebben voor de toekomst. Het liefst wordt al in een eerste werkstuk één van de grote werelddraadselen opgelost, zoals waarom het Maya Rijk ten onder ging, waarom de Franse Revolutie ontspoorde, of waarom Hitler de oorlog verloor. Onze taak als docenten is het meestal om op de rem te gaan staan en de door jullie aan gedragen onderwerpen in te perken en toe te spitsen. Na 4 tot 5 jaar zijn jullie waarschijnlijk zo geconditioneerd dat jullie als vanzelfsprekend beseffen dat je een piepklein onderwerp dient te nemen, het liefst op basis van nog niet of weinig geëxploreerde primaire bronnen. Je dient vrijwel alles wat er over dit thema geschreven is te lezen en met een originele vraag een klein puzzelstukje aan het grotere geheel toe te voegen.

En dat levert dan scripties op over:

Anna McGrail, Why was Corporal Punishment Ubiquitous in the Education of Roman Children? (begeleider Rens Tacoma)

Floris van den Bosch, Cleansing the road to Eleusis: The use of psychoactive substances and the role of altered states of consciousness within the religious practices of the ancient Greeks (begeleider Frits Naerebout)

Peter van den Hooff, Antonio Guaineri's, De matricibus, sive De propriis mulierum aegritudinibus (begeleider Peter Hoppenbrouwers)

Walter Vroom, Wisselende diensten. Carrièreemigratie onder Leidse ambtenaren rond 1900 (begeleider Leo Lucassen)

Ik kan me voorstellen dat deze titels jullie weinig zeggen en nogal saai lijken, maar de onderwerpen zijn dat allerminst. Ze gaan respectievelijk over lijfstraffen in het onderwijs, het gebruik van geestverruimende middelen, de vrouwelijke seksualiteit en carrière. Dit zijn toch aansprekende en hoogst actuele thema's. De kunst van een goed historisch werkstuk in de eindfase van de studie is je onderwerp en bronnenmateriaal zo te kiezen dat je echt iets

nieuws brengt (en dus mogelijk op de vierkante centimeter moet opereren), maar dat je dit koppelt aan een breder thema. In het ideale geval kan de door jou bestudeerde bron nieuw licht werpen op een fascinerende kwestie. En dat is in feite wat al deze scripties doen. Ik zal ze, min of meer in chronologische volgorde, kort langs lopen. Eerst twee scripties uit de Oudheid, die omdat er zo weinig bronnenmateriaal is overgeleverd elk stukje bewijsmateriaal in het onderzoek moeten betrekken en zelfs dan nog allerlei creatieve omwegen moeten bedenken om meer helderheid te verschaffen.

Anna McGrail, Why was Corporal Punishment Ubiquitous in the Education of Roman Children?

Anna McGrail vraagt zich in haar scriptie af in hoeverre lijfstraffen alomtegenwoordig waren in het onderwijs in de Oudheid. Ze analyseert elke snippet die is overgeleverd over dit onderwerp: van geschreven teksten van Cicero en Augustinus tot grafinscripties en afbeeldingen op mozaïeken. Daaruit wordt duidelijk dat docenten op scholen in het Romeinse Rijk hun leerlingen veelvuldig sloegen om hen te straffen. Maar kennelijk was dit zo gangbaar dat geen enkele auteur er lang over uitweidt. Dus Anna kiest ervoor om in hoofdstuk twee tot en met vier nader in te gaan op de organisatie van het schoolsysteem (lokke straffen uit), de positie van het kind in die tijd en een vergelijking met lijfstraffen t.o.v. slaven, criminelen en gladiatoren. Hierdoor ontstaat een duidelijk beeld van de context waarbinnen het straffen plaatsvond. Dus via de hele concrete ingang van de lijfstraffen in het onderwijs krijgt de lezer uiteindelijk een vrij volledige beeld van hoe het was om kind te zijn in het Romeinse Rijk.

Floris van den Bosch, Cleansing the road to Eleusis: The use of psychoactive substances and the role of altered states of consciousness within the religious practices of the ancient Greeks

Dit is een diepgaand onderzoek naar de mysteriecultus van Eleusis in het Oude Griekenland. Floris heeft nog minder bronnen tot zijn beschikking dan Anna, namelijk geen enkele directe bron, omdat de belangrijkste onderdelen van deze religieuze ceremonie geheim waren. Er zijn dus alleen indirecte aanwijzingen dat het om een diep ingrijpende religieuze ervaring ging die de deelnemers niet snel zouden vergeten. Enkele amateurhistorici uit de jaren 70, onder wie ook de uitvinder van LSD, beweren dat hier geestverruimende middelen werden gebruikt. Dit is door academici altijd als onzin of niet te bewijzen ‘paddestoelentheorie’ terzijde geschoven. Floris laat echter zien dat dit idee nog zo gek niet is. Dit doet hij door hulp te zoeken bij andere wetenschapsgebieden. Zo laat hij in een eerste hoofdstuk zien dat antropologen hebben aangetoond dat hallucinerende middelen in veel religies (in Zuid-Amerika, Afrika en Azië) een belangrijke rol spelen. Psychologen hebben laten zien dat hallucinerende middelen hogere bewustzijnstoestanden kunnen opwekken en dat die mogelijk ook tot mystieke, religieuze ervaringen zouden kunnen leiden. In een derde hoofdstuk laat hij zien dat extatische en mystieke ervaringen in de oude Griekse religieuze beleving waarschijnlijk een grotere rol speelden dan tot voor kort werd gedacht. Alle onderdelen komen uiteindelijk samen in een gedetailleerde analyse van de mysteriën van Eleusis en de bestaande wetenschappelijke literatuur erover, waarbij de auteur aannemelijk weet te maken dat geestverruimende middelen een stimulerende rol speelden.

Peter van den Hooff, Antonio Guaineri's, De matricibus, sive De propriis mulierum aegritudinibus

Deze scriptie behandelt een vroeg vijftiende-eeuws medisch traktaat, getiteld *Verhandeling over de baarmoeder*. Dat gebeurt in een wat afwijkende vorm. Het is namelijk geen werkstuk waarin een centrale vraag diepgaand geanalyseerd wordt, maar een kritische teksteditie van dit in het Latijn geschreven werk met een uitvoerige wetenschappelijke inleiding van zo'n 120 pagina's. In de inleiding wordt aangegeven hoe de editie precies tot stand is gekomen en welke criteria er zijn gehanteerd, maar het bevat ook een uitvoerige bespreking van het werk in de context van zijn tijd. Het interessante van de tekst is dat deze geschreven is door een vooraanstaande Noord-Italiaanse arts die, omdat mannelijke doktoren niet geacht werden gynaecologisch onderzoek bij vrouwen te doen, nauw samenwerkte met vroedvrouwen die dat wel mochten. In zijn werk ging hij dus niet alleen in op allerlei uit oude medische geschriften bekende kwalen en remedies, maar ook op de uit de praktijk afkomstige oplossingen en medicijnen die hij via deze vrouwen te weet kwam. Guaineri was vooral geïnteresseerd in problemen rond de voortplanting en besteedde dus veel aandacht aan de vrouwelijke seksualiteit. Hij ging er namelijk vanuit dat het opwekken van seksueel genot bij vrouwen bevorderlijk was voor de vruchtbaarheid. Zijn traktaat is dus niet alleen interessant voor allerlei geleerde discussies over het terugdringen van de rol van de vrouw in de geneeskunde door middel van de professionalisering van een uitsluitend door mannen beoefende medische wetenschap, maar ook om zicht te krijgen op laatmiddeleeuwse opvattingen over seksualiteit, voortplanting en het functioneren van het vrouwelijk lichaam. Door op een zakelijke, maar zeer leesbare wijze de verschillende ideeën van Guaineri in de context van zijn tijd te plaatsen, geeft Peter op basis van dit ene geschrift een fantastisch inkijkje in de praktijk van een middeleeuwse vrouwenarts.

Walter Vroom, Wisselende diensten. Carrièremigratie onder Leidse ambtenaren rond 1900

Dit is een onderzoek naar carrièregegevens van 98 spoorbeambten, 40 politiemannen, 49 postbeambten en 12 rijksambtenaren in het Leidse bevolkingsregister. Op het eerste gezicht lijkt dit een wat saaie bezigheid. Maar de studie is duidelijk gesitueerd binnen allerlei debatten binnen de migratiegeschiedenis. Tot nu toe hadden historici vooral aandacht voor het economische perspectief en voor de integratie van migranten in de ontvangende samenleving. Carrièremigranten worden echter, net als hedendaagse kennismigranten en *expats*, vrijwel helemaal niet onderzocht – ook al omdat zij geen problemen lijken te veroorzaken. De auteur laat echter duidelijk zien dat carrièremigratie in de laat negentiende eeuw – juist binnen snel uitdijende nationale organisaties als de overheid, de spoorwegen en de post – een belangrijke rol speelde in de eenwording van Nederland. De transportrevolutie zorgde voor het opbreken van lokale en regionale markten, mensen reisden meer, de overheid groeide, het onderwijs zorgde ervoor dat het Algemeen Beschaafd Nederlands oprukte ten koste van lokale dialecten en mensen overal dezelfde kennis over het Vaderland opdeden. De groeiende mobiliteit van een belangrijk deel van de arbeidende bevolking (van eenvoudige spoorwerkers, tot hoge ambtenaren aan toe) droeg er aan bij dat de diverse lokale gemeenschappen en gewesten in Nederland naar elkaar toegroeiden. Opmerkelijk is daarbij dat veruit de meeste migratiebewegingen die Walter gevonden heeft zich afspeelden binnen de Randstad. Maar misschien zegt dat meer iets over de beperkte regionale centrumfunctie van Leiden, dan over de eenwording van Nederland.

Al met al slagen alle vier kandidaten erin vanuit een beperkt corpus bronnen (een beperkt aantal citaten voor de Oudheid, één medisch traktaat uit de Middeleeuwen en gegevens uit een gemeentelijk archief) een groter en belangwekkend thema te onderzoeken en dat deden zij op voorbeeldige wijze. Er kan echter maar één winnaar zijn.

De keuze van de jury viel unaniem op de scriptie waarvan de vorm het meeste afweek. Maar het is toegestaan om af te studeren op andere formats, zoals een documentaire, een tentoonstelling, of een kritische teksteditie. Het was niet zozeer het monnikenwerk van het uitpluizen van de tekst, maar de heldere inleiding die de jury overtuigde. De auteur plaatst het traktaat op voorbeeldige wijze in de context van die tijd, waarbij hij zich niet alleen grondig verdiepte in de medische wetenschap en de geneesmiddelen uit die tijd, maar ook laat zien hoe dankzij de kennis van de vrouwelijke seksualiteit die uit deze tekst naar voren komt kunstwerken over de slapende Venus, zoals dat van Titiaan, opnieuw geduid kunnen worden. Dit is in elke zin van het woord een proeve van meesterschap.

De winnaar van de Fruinprijs is dus Peter van den Hooff en hierbij nodig ik hem uit om naar voren te komen.